सांकृते रन्तिदेवस्य यां राशिमवसन् यदौ ।
आलभ्यन्त शतं गावः सहस्राणि च विंशतिः ॥
तत्र स्म सूदाः क्रोशन्ति सुभृशमभिकुशलाः ।
सुपभूयिष्ठमन्नीर्थं नाद्यमांसं यथा पुरा ॥")
कुक्कुरः । इति शब्दरत्नावली ॥

रन्धुः, स्त्री, (रमते अत्रेति । रम्+तुन् ।) वर्त्म । नदी । इति मेदिनी । ते, ७६ ॥

रन्धनं, क्ली, पाकः । रधधातोर्भावेऽनट्प्रत्ययेन निष्पन्नम् । यथा रन्धनाय स्थाली । इति संक्षिप्तसारव्याकरणम् ॥ (रध्+ल्युः । पाचके, त्रि । यथा, भागवते । ४ । ३० । २८ ।
"यदनुसर्यते कार्ये खलुद्वाभद्ररन्धन ! ॥"
"हे अभद्ररन्धन ! अमङ्गलनाशन ! ।" इति तट्टीकायां श्रीधरः ॥)

रन्धितं, क्ली, (रध्+क्तः ।) स्वतरन्धनद्रव्यम् । तस्य पात्रान्तरे स्थापनविधिर्यथा,—
"सङ्कीर्णे पात्रसम्भारे मार्गे वा ग्रामवर्जिते ।
स्थापयेद्गुरुवान् सूदः सिद्धान्नं पात्रकान्तरे ॥
भक्तं स्वपाचके स्थाप्यं न स्थाप्यं पात्रकान्तरे ॥
हृतं काष्ठावसे स्थाप्यं मांसं मांसभवं रसम् ।
स्थापयेद्राजते हेमे पात्रे लौहेऽथ काञ्चने ।
पत्रादिषड्विधं शाकं स्थाप्यं कांस्याश्मलौहके ।
पक्वान्नं पिष्टकं भक्ष्यं स्थाप्यं कांस्येऽथ दारुके ।
धारयेत् सुव्रतं क्षीरं यार्थिवे वाथ काञ्चने ।
पानीयं पायसं तक्रं स्वस्वयेवैव धारयेत् ॥
काचके स्फाटिके वाथ वैदूर्यादिविचित्रिते ।
धारयेत् सर्वदा पात्रे रागषाड्वशङ्कुकान् ॥
उत्तमपात्रान्तरे स्थाप्यं तद्द्रव्यं तद्दृजापहम् ।
सर्वदा सुखदं हृद्यमन्यथा दोषकारकम् ॥"
इति सूपकारशास्त्रे पाकराजेश्वरः ॥

रन्ध्रं, क्ली, (रन्धयति छिद्रस्थनेनेति । रध्+बाहुलकात् रक् ।) दूषणम् । (यथा, रघुः । १२ । ११ ।
"रन्ध्रान्वेषणदक्षाणां द्विषामामिषतां यथौ ॥")
छिद्रम् । इति मेदिनी ॥ (यथा, रघौ । १५ । ८२ ।
"एवमुक्ते तया साध्व्या रन्ध्रात् सद्योभवादृषवः ।
प्रातश्चन्द्रमिव ज्योतिः प्रभामण्डलसूद्ययौ ॥"
मनुष्यशरीरस्थरन्ध्राणि यथा,—
"नासानयनकर्णानां द्वे द्वे रन्ध्रे प्रकीर्तिते ।
मेहनापानवक्त्राणामेकैकं रन्ध्रमुच्यते ।
दशमं मस्तके प्रोक्तं रन्ध्राणीति वृषा विदुः ॥
स्त्रीणामौषधिकानि स्युः स्तनयोर्गर्भवर्त्मनः ।
सूक्ष्मच्छिद्राणि चान्यानि मतानि त्वचि जन्तिनाम् ॥"
इति शार्ङ्गधरे पूर्वखण्डे पञ्चमेऽध्याये ॥
योनिः । यथा, महाभारते । १२ । २८२ । ५३ ।
"रन्ध्रागतमथान्यानां शिखोद्भेदश्च वर्हिणाम् ।
नेत्रराग: कोकिलस्य स्वरः प्रोक्तो महात्मना ॥")

रन्ध्रकण्टः, पुं, (रन्ध्रे कण्टः कण्टको यस्य ।) भल्लातकवृक्षः । इति राजनिर्घण्टः ॥

रन्ध्रबन्धुः, पुं, (रन्ध्रे गर्ते बन्धुर्मङ्गल इव ।) उन्दुरुः । इति त्रिकाण्डशेषः ॥

रन्ध्रवंशः, पुं, (रन्ध्रविशिष्टो वंशः ।) छिद्रयुक्तवंशः । फाँपावाँश इति भाषा । तत्पर्य्यायः । त्वक्सारः २ कीचकाह्वयः ३ मस्करः ४ वादनीयः ५ शुषिरासः ६ । अस्य गुणाः ।
"वंशौ त्वक्षौ कषायौ च किञ्चित्तिक्तौ च शीतलौ ।
मूत्रकृच्छ्रप्रमेहार्शःपित्तदाहास्रनाशनौ ॥
विशेषो रन्ध्रवंशस्तु दीपनोऽजीर्णनाशकः ।
रुचिकृत् पाचनो रूक्षः श्लेष्मो गुल्मनाशनः ॥"
इति राजनिर्घण्टः ॥

रप, वधे । इति कविकल्पद्रुमः ॥ (भ्वा०-पर०-सक०-सेट् ।) रपति । वधः कथनम् । इति दुर्गादासः ॥

रफ, गत्याम् । वधे । इति कविकल्पद्रुमः ॥ (भ्वा०-पर०-सक०-सेट् ।) रफति । इति दुर्गादासः ॥

रफ, इ गत्याम् । वधे । इति कविकल्पद्रुमः ॥ आत्मा०-पर०-सक०-सेट् ।) इ, रम्फते । इति दुर्गादासः ।

रब, इ गत्याम् । इति कविकल्पद्रुमः ॥ (भ्वा०-पर०-सक० सेट् ।) इ, रम्बते । इति दुर्गादासः ॥

रब, इ उ शब्दे । इति कविकल्पद्रुमः ॥ (भ्वा०-पर०-अक०-सेट् ॥)

रबः, पुं, शब्दः । रबधातोर्भावेऽल्प्रत्ययेन निष्पन्नः ॥ (यथा, राजतरङ्गिण्याम् । ५ । ४०८ ।
"सुप्तस्तटाद्रुद्रे भट इव निद्रालसेक्षणः ।
प्रबुद्धः शस्त्रपातेः स वसुचद् भैरवान् रवान् ॥")

रभ, इ उ शब्दे । इति कविकल्पद्रुमः ॥ (भ्वा०-आत्म०-अक०-सेट् ।) इ, रम्भते । उ, रभते । इति दुर्गादासः ॥

रभ, औ उ राभस्ये । इति कविकल्पद्रुमः ॥ (भ्वा०-आत्म०-अक०-अनिट् । राभस्यसुतसुकीभावः । निर्विचारा प्रवृत्तिरिति गोविन्दभट्टः । औ, रब्भा । उ, रभते साधुः पुरुषे । आङ्पूर्व्वोऽयमारम्भे । शास्त्रं पठितुमारभते शिष्यः । इति दुर्गादासः ॥

रभसः, पुं, (रभणमिति । रभ+"अत्रविचमितमिनमिरभिलभीति ।" उणा० ३ । ११७ । इति असच् ।) वेगः । (यथा, माघे । ६ । ७२ ।
"रभसोत्थितासुपगतः सहसा
परिरभ्यकञ्चन वधूमरुधत् ॥")
हर्षः । इति मेदिनी । से, ३१ । (प्रेमोत्साहः । यथा, गीतगोविन्दे । ५ । ६ ।
"मनसि रभसविभवे हरिरुदयतु सुकृतेन ॥"
"रभसस्य प्रेमोत्साहस्य ।" इति तट्टीकायां बोधिनी ॥) संरम्भः । यथा, माघे । ११ । १६ ।
"प्रमदमदनमाद्यद्यौवनोद्दामरामा
रमणरभसखेदस्वेदविच्छेददक्षः ॥"
संभ्रमः । यथा, भागवते । ११ । १६ ।
"वज्रदंष्ट्राः श्वानः सम्पतन्ति
विशन्ति च सरभसं खादन्ति ॥")
पौर्व्वापर्य्यविचारः । इत्यमरः । औत्सुक्यमिति कलिङ्गः । स्त्रियामाः रभसा च इत्यमरः । (यथा, किरातार्जुनीये । ५ । १ ।
"अथ जयाय तु मेरुमहीभृतो
रभसया तु दिगन्तदिदृक्षया ।
अभिययौ स हिमालयसुच्छ्रितं
ससुदितं तु विलङ्घयितुं नभः ॥")
(यथा, महाभारते । ५ । ५१ । १० ।
"सर्व्वेषां मम पुत्राणां स एकः क्रूरविक्रमः ।
बलाग्र्यो विप्रतीपश्च बाल्येऽपि रभसः सदा ॥"
महान् । इति निघण्टुः । ३ । ३ ॥)
यदा तु रभसगुणयोगात्अर्थ आदित्वात् अप्रत्यये तद्वति वर्त्तते तदा वाच्यलिङ्गता स्यात् । इति लिङ्गादिसंग्रहे भरतः ॥
स्वनामख्यातः अभिधानविशेषश्च ॥

रम, उ ड ञ औ क्रीडे । इति कविकल्पद्रुमः ॥ (भ्वा० आत्म०-अक०-अनिट् । क्रावेट् ।) रेफादिः । उ, रमित्वा । रन्त्वा । ड, रमते । ञ, रामः रमः । औ, रम्ता । इति दुर्गादासः ॥

रमः, पुं, (रमते इति । रम्+यथाद्यच् ।) कान्तः । (यथा, किरातार्जुनीये । ५ । २० ।
"निधिगुह्यकाधिपरमैः परमैः ॥")
रक्ताशोकवृक्षः । कामदेवः । इति मेदिनी । मे, २५ ॥ रमश्च । रमधातोर्भावेऽल्प्रत्ययनिष्पन्नम् ॥

रमकः, पुं, (रमते इति । रम्+"रमेरच लो वा ।" उणा० ३ । ३३ । इति कुन् ।) कान्तः । इत्युणादिकोषः ॥

रमठं, क्ली, (रम+अठन् ।) हिङ्गु । इत्युणादिकोषः ॥ (जनपदविशेषे, पुं । तद्देशवासिनि, त्रि । यथा, महाभारते । ३ । ५१ । २४ ।
"जागुडान् रमठान् सुखान् क्षौराण्यानथ तङ्गणान् ॥")

रमठध्वनिः, पुं, (रमठ इति शब्देन ध्वन्यते कथ्यते इति । ध्वन्+इन् ।) हिङ्गु । इति शब्दचन्द्रिका ॥

रमणं, क्ली, (रमयतीति । रम्+णिच्+ल्युः ।) पटोलमूलम् । इति मेदिनी । जघनम् । इति हेमचन्द्रः ॥ (रम्+भावे ल्युट् ।) जघनम् । तत्पर्य्यायः । अवक्षत्यकम् २ गात्रधर्म्मः ३ सुरतम् ४ रतम् ५ संप्रयोगः ६ निधुवनम् ७ मैथुनम् ८ रतिः ९ उपहरम् १० धर्षितम् ११ क्रीडारतम् १२ महासुखम् १३ विभ्रमम् १४ योगमिथुनम् १५ अभिमानितम् १६ । इति शब्दरत्नावली ॥ (यथा, माघे । ११ । १६ ।
विकच कमलगन्धैरन्धयन् भृङ्गमालाः
सुरभितमकरन्दं मन्दमावाति वातः ।
प्रमदमदनमाद्यद्यौवनोद्दामरामा-
रमणरभसखेदस्वेदविच्छेददक्षः ॥")
क्रीडनम् । इति रमधातोर्यदर्थात् ॥ (रत्नुत्पादनम् । यथा, भागवते । १० । २ । १३ ।
"रामेति लोकरमणाद्गुणं बलवदुच्यते ॥"
"लोकस्य रमणात् रत्नोत्पादनात् ।" इति तत्र